

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ, НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ И КУЛТУРНА
ПОЛИТИКА”

Огняна Вълкова Вълкова

Ученият като читател : случаят Тодор Боров

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по професионално
направление 3.5 – Обществени комуникации и информационни науки (Книгознание,
библиотекознание, библиография) към катедра „Библиотекознание, научна информация
и културна политика“

Научен ръководител: проф. д-р Красимира Даскалова

София 2016

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедра по „Библиотекознание, науна информация и културна политика” при Философски факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски” от 27 януари 2017 г.

Дисертационният труд се състои от увод, шест глави, заключение, приложение и библиография, включваща 303 заглавия и един архивен фонд. Общият му обем е 302 страници.

Материалите по защитата са на разположение за интересующите се в Катедрата по „Библиотекознание, науна информация и културна политика”, бул. „Цариградско шосе” 125, бл. 1, ет. 4, каб. 413.

Съдържание на дисертационния труд

Увод

Глава 1. История на четенето и читателите

1.1. История на книгата и четенето

1.2. Литературната теория и четенето

1.3. Българската традиция в изследователското поле

Глава 2. Портрет на Тодор Боров според научните изследвания и спомените за него

1.1. Животопис на учения

2.1. Спомени за Тодор Боров

Глава 3. Ученият–читател и неговите лекции по историческо библиотекознание

3.1. Теоретичен обзор и използвани автори

3.2. История на библиотеките

Глава 4. Ученият – читател и библиографските му трудове

4.1. Теоретичен преглед

4.2. История на Българската библиография

4.3. Чуждият опит в библиографската теория

Глава 5. Литературни, философски и други научни четения на Тодор Боров

5.1. Български автори

5.2. Чуждестранни автори – проза и поезия

Глава 6. Четения на Боров в периодичния печат

Заключение

Приложение

Библиография

Обща характеристика на дисертационния труд

Обект на дисертационния труд са «прочитите» на Тодор Боров и изследването на академичното четене. Диапазонът на последните е изключително обширен, а понякога и противоречив. Изборът е направен поради многостраността на тези «прочити» с оглед конструирането на историята на четенето при учения. Изследователската линия е свързана с написаните от него текстове, в това число и непубликуваните. Анализирането на изворите дава възможност да се конституира нова представа за Тодор Боров като читател и учен. Подобна актуализация е опит да се интерпретират читателските и научни практики на Боров, което би довело до ново типологизиране на академичния читател.

Боров е един от известните библиотековеди и библиографи, формиран като професионалист, с изключителни заслуги по отношение на «книгата», след Първата световна война. Той се оформя като самостоятелен читател, интензивно общуващ с книгата до сетния си дъх. В последните години от своя живот, когато зрението му е засегнато и не е в състояние да чете, други правят това вместо него (четат му). Противоречивата и нееднозначна личност на учения буди интерес не само по отношение на неговата личност, контакти, дейност, а и по отношение на неговото четене, тъй като то се явява своеобразно «огледало» на самия негов живот.

Личността на Тодор Боров е добре позната на специалистите, работещи на полетата на библиотекознанието, библиографията, историята на книгата, читателите и четенето. Както свидетелстват ред негови текстове, трудовете на неговите изследователи и спомените на неговите приятели и съвременници, през целия си дълъг, бурен и нелишен от колорит живот Боров живее с, чрез и за книгите.

Целта на изследването е да представи възможно най-пълен читателски «портрет» на Боров. Този изследователски проблем се обосновава от особеностите на четенето, тяхната характеристика при «научните прочити» и формирането на академичния читател като специфичен тип.

Актуалността на темата се опира на писаното досега за Боров и е опит да бъдат привнесени нови моменти, осветляващи неговата личност и читателски навици. Задачата е да се направи обобщен портрет на учения като читател. Друга цел, която

изследването си поставя е да се събере и обобщи информация за неговите четения и личната му библиотека. Работата предлага първото пълно представяне на последната – събирането и изготвянето на цялостен опис. Личната библиотека на Боров по настоящем се помещава в две институции – катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика” и център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев”. Така формулираната насоченост е продиктувана от стремежа към една нова интерпретация на образа на Боров в рамките на историята на четенето. Интерес за настоящия анализ представлява разнопосочността на неговите книжовни дирения, както бе подчертано в началото. Изборът на темата е направен с оглед слабо проучване на учения–читател в контекста на „история на четенето и читателите“.

Боравейки с фонд „Тодор Боров”, работата поставя акцент върху учения и се стреми да «разпознае» читателя чрез неговите текстове. Опитът за реконструкция има за задача да проследи формиращите за него професионални «четения». Максимално са следвани цитираните от самия автор източници. Някои от тях са посочени експлицитно и влиянието им по отношение на разработените лекции и трудове е по-видимо, други са споменати само мимоходом и не винаги е лесно да се определи границата на тяхното влияние. Чрез своите «прочити» на предхождащи го (главно немскоезични) автори Тодор Боров поставя основата на библиотечната наука в България. Четенията на Боров са разгледани през призмата на едно ново за България изследователско поле, а именно това на историята на книгата, читателите и четенето. Обърнато е внимание на пространствата на четенето и читателските практики на учения – читател. С най-голямо значение за настоящата работа са изследванията на немския историк на четенето Бернхард Фабиан, създател на един от най-интересните модели за изследване на читателя-учен.

За *основен документален източник* служи Фонд 849 «Тодор Боров», съхраняван в Национална библиотека «Св. Св. Кирил и Методий» (НБКМ). Текстът анализира творчеството на Боров през призмата на история на книгата, като се стреми да очертае неговия профил. Ученият е обозрян като академичен читател въз основа на изворовия архивен материал и публикуваните текстове. Главният фокус, през който се осъществява изследването на творческия акт, като резултат от определени читателски практики, е реконструкция на неговите «прочити».

Първа глава на дисертацията разглежда различни подходи, свързани с научната дисциплина „история на книгата“, акцентирайки на интердисциплинарността на полето. Очертава се нейната обща теоретична рамка. Началото на изследователската

линия маркира книгата на Люсиен Февр и Анри-Жан Мартен – *L'Apparition du livre*. С оглед фокуса на настоящата работа библиографията е разгледана като първа стъпка към обособяването на дисциплината. Набелязани са методите на френската, английската, немската и американската школи. „История на книгата“ е изследователска концепция възникнала във Франция около школата на „Анали“, която се развива с бързи темпове след 50-те година на XX в. Началото ѝ се поставя с книгата на Люсиен Февр и Анри-Жан Мартен – *L'Apparition du livre* (Появата на книгата). Историците от тази школа се опитват да открият основния модел на производство и използване на книги в рамките на дълъг период: съставят статистики от т.нар. *privileges* (привилегии), анализират фондовете на частни библиотеки и изследват *bibliothèque bleue* «синята библиотека», (поредица от масови и евтини книги). Според Люсиен Февр, историята на книгата е свързана с различни аспекти на общата история – икономическа, социална, литературна и история на менталността (Даскалова 1999: 33).

Още през XIX в. с традицията на аналитичната библиография се поставя началото на научните търсения, но истински пробив в развитието на дисциплината е появата на книгата на Люсиен Февр и Анри -Жан Мартен *L'Apparition du livre* (1958 г.) и *Livre, pouvoirs et société dans la France du XVIIe siècle (1598-1701)* (том първи през 1965 и том втори през 1970) (Даскалова 1999: 22-36).

Школата на Аналите е т.нар. школа на „новата история“, чиито изследователи се групират около сп. „Анали“, излизащо от 1929 г. Течението се превръща в най-влиятелното направление в историческата наука през XX в. Историците от тази школа търсят не просто една нова история, а една нова хуманитаристика. „Анали“ или нова история е не точно школа, а по-скоро движение, стратегия на мислене и изследователско направление, плуралистично ориентирано и лишено от сектантски граници. Опитва се да постигне синтез между социалната и икономическата история. Като предвестници на течението се смятат Волтер, Шатобрин, Мишле и Гизо. Със своето съчетание на различни подходи то се приема за революционно в областта на френската историография. Направлението се стреми към глобална и проблемна история постигната чрез междудисциплинарен синтез за преодоляване на „цеховата“ раздробеност на хуманитаристиката, което от своя страна води до едно ново разбиране на историята. Историците от тази школа преразглеждат основно понятията „факт“ и „исторически документ“, което е парадигмата на една нова интерпретация. Първата вълна на новите историци е свързана с имената на Марк Блок и Люсиен Февр, чиито основен приоритет е синтезът на икономическата история и „история на

манталитета“ . Второто поколение на изследователи групирани около „Анали“ , през 50-те, 60-те години са Фернан Бродел и неговите ученици. В техните изследвания се наблюдава превез на икономическата история. Като свое мото те издигат тезата на Бродел „Историята на цивилизацията е в историята на пшеницата“ (Деянова 1997: 7).

Третото поколение, след май 1968 г., вече измества изследователския център от икономико-демографската история, преобладаваща в предишните двадесет години към културната история, към история на манталитетите, към т.нар. „културна антропология“. По думите на Жак льо Гоф трябва да се разбира като „Обща глобална концепция за историята. Тя обхваща всички достижения на „новата история“, обединявани около понятията на антропологията, изследванията на манталитета, на материалния живот на всекидневието“ (Деянова 1997: 10). Тяхната основна цел е отразяването на социално-икономическа история чрез използването на количествени методи в рамките на дълъг период от време (Тодорова 1988). Те се занимават не само със събитийното време, а и с „дългото време“ – дълготрайния период. И тъй като „дългото време“ е почти неподвижно, то се превръща във време на структурата (Деянова 1997: 10).

Наред с развитието на библиографията, книжарите изработват каталози – универсални, национални, а религиозните власти съставят списъци със забранени книги. Английската школа традиционно се свързва с аналитичната библиография. Английските учени изследват различни наличности от книги и проследяват динамиката на тяхното производство, продажби, цени, рекламата, както и разпространението им. Френската школа поставя акцент върху социокултурния аспект. Американските историци обръщат внимание на търговско-икономическите и правни аспекти като авторско право, цензура, търговска информация и реклама, ролята на библиотеките, библиотечното образование и професия. Немската насоченост традиционно е обърната към книготърговията (Даскалова).

Анри-Жан Мартен разглежда историята на книгата като наука, развиваща се от необходимостта за класифициране на книжовния поток. Изследването на четенето в библиотеките дава значителни резултати за категорията читатели, до които са достигнали дадени книги и тяхната култура. Това, обаче, има и субективна страна, защото библиотеките са културни институции, съхраняващи писмени паметници, които не задължително са прочетени. Като прибавим към това и факта, че колекциите им са формирани в различна социална и политическа обстановка и така наречените „ниски“ жанрове са пренебрегвани, те не дават цялостна и достоверна информация за

читателите. Затова, смята Анри-Жан Мартен, изследователското поле се измества (Мартен 2001: 119-142). Той поставя акцент върху начина, по който са били представяни книгите в магазините на книжарите, начина на подреждането им в големите библиотеки и изобщо мястото им сред градското население.

„История на читателите и четенето“ възниква като самостоятелно изследователско поле през 80-те години на ХХ в. Сред най-изявените негови представители са Роже Шартие, Робърт Дарнтън, Фредерик Барбие, Дейвид Хол и др. Тези историци изследват феноменологията на четенето и социокултурното въздействие на книгата върху човека в различни епохи. Интердисциплинарността и интернационалният характер, към които те клонят, са обусловени от спецификата на дисциплината, но същевременно се поставя акцент върху характерните национални подходи и методи, наложени от социокултурните различия. Изследванията върху грамотността, от друга страна, дават една по-ясна представа в изследователските практики за това какво и как се е чел, в определени геополитически пространства в хода на историческото битие (Даскалова 1999).

Терминологичният апарат, използван в настоящата работа, е общо-хуманитарен, през призмата на който могат да бъдат изследвани тенденциите и читателските практики при учения. История на читателите и четенето, пространства на четенето, читателски практики, учения – читател са основополагащи понятия за изследването.

В тематичен контекст изложението се опира на текстове на Анри-Жан Мартен, Жак льо Гоф, Фернан Бродел, Робер Естивал и Марк Блок.

С оглед „история на четенето и читателите“ друг корпус от текстове, използван в работата са тези на Роже Шартие, Робърт Дарнтън, Фредерик Барбие, Дейвид Хол, Доналд Маккензи, Джон Федър, Роже Шартие, Томас Тансел, Бернхард Фабиан, Пол Зенгер, Мишел дьо Серто и Николай Рубакин. Източник за учения-читател като исторически тип е Бернхард Фабиан. С оглед на целите на настоящото изследване академичният читател се приема за такъв със строго специфични нужди и изисквания, чиято релация с книгата се отграничава от останалите групи читатели.

В дисертацията е разгледана литературната теория в релация с връзките ѝ с четенето. Използвани са текстове на Алберто Мангел, Михаил Бахтин, Волфганг Изер, Ерик Доналд Хирш, Мартин Хайдегер, Ханс-Георг Гадамер, Вилхелм Дилтай, Жак Дерида, Фридрих Шлайермахер, Вилхелм Дилтай, Мартин Хайдегер, Ханс-Георг Гадамер, Жак Дерида, Жорж Пуле, Ян Мукаржовски и Пол Рикъор.

Концептуалната рамка на българската изследователска традиция в полето на „история на книгата“ трасират текстовете на Ани Гергова, Красимира Даскалова, Ана Серафимова, Огнян Сапарев и Стефан Каменов. Други ключови работи третиращи текста, неговата „четивност“ и читателската реакция са тези на Александър Кьосев и Богдан Богданов.

Втора глава представя животописен портрет на личността на Тодор Боров. Обществената дейност на последния представлява интерес с оглед тематичната насоченост на изследването. Боров редктира сп. „Българска книга“ – библиографско периодично издание и литературен лист „Развигор“. Също така в. „Нова Дунавска заря“, в. „Дунавско знаме“, сп. „Пролом“, сп. „Подслон“, сп. „Нарстуд“ и сп. „Книга и библиотека“. Сътрудничи на в. „Борба“, в. „Зора“ и в. „Литературен глас“. Специализира в Берлин източноевропейска история, славянска литература, журналистика и библиография. Работи в университета и Пруската държавна библиотека и там разработва дисертация на тема историята на руската цензура. Негов преподавател, който той многократно цитира в по-късните си научни текстове е Георг Шнайдер, теоретик на библиографията и автор повлиял изключително много за формирането на Боров като учен. Афинитетът на Боров към немскоезичната мисъл и немскоезичната книга е продиктуван от владеенето на немски език. В Берлин Боров е председател на берлинското дружество и редактор на съюзническото (неговия орган) сп. „Нарстуд“ (съкращение от Народно студентство).

Завръщайки се в България, Боров е интерниран в Лом, където редактира в. „Дунавско знаме“ и е лектор на курс по немски език, организиран от Народния университет при читалище „Постоянство“. Той е сътрудник и главен редактор на в. „Нова Дунавска заря“. Също така е член на управителния съвет на „Подслон“ – строително спестовно-кооперативно дружество – и редактор на неговия печатен орган сп. „Подслон“. Боров е сътрудник, а по-късно и редактор на създаденото от Димо Кьорчев на сп. „Пролом“, в което публикува статии в областта на литературата и литературната критика. Библиотекар е в Университетска библиотека и в библиотеката при Българска земеделска и кооперативна банка. От декември 1944 г. до 15 април 1949 г. е директор на Народна библиотека и на Български библиографски институт (от 1941 до 1963). Боров е професор по библиотекознание и библиография в Софийския университет.

В настоящата глава са поместени спомени за Боров и текстове на автори, посветени на учения. Без да претендира за изчерпателност, изследването включва

текстовете и спомените (подредени в азбучен ред) на Александър Балабанов, Александър Пиндиков, Ани Гергова, Блага Димитрова, Божана Траянова, Борис Делчев, Боряна Христова, Диана Икономова, Димитър Димитров, Донка Правдомирова, Дора Ганчева, Елена Фурнаджиева, Зорница Петкова, Ивайло Славчев, Иван Богданов, Иван Сестримски, Илчо Димитров, Кремена Зотова, Лиляна Велинова, Любен Атанасов, Мария Аргирова-Герасимова, Марин Ковачев, Мария Въжарова, Петър Динеков, Радка Пейчева, Светлозар Игов, Соня Рашева, Татяна Янакиева, Цветан Тодоров и Юлий Йорданов. Други лица, писали за Боров са Иван Радев, Атанас Свиленов, Владимир Тороманов, Русин Русинов, Александра Куманова и Ангелина Пенева.

Трета глава е опит за анализ на лекциите на Боров по историческо библиотекознание през призмата на „история на четенето и читателите“, на базата на нов прочит на неговия архивен фонд. Положени са усилия да се установят и „уловят“ четенията на учения и как цитираните автори повлияват на писаното от него. Тази трансформация представлява изследователска цел на настоящето изследване. Лекциите на учения са разделени в три дяла – Историческо библиотекознание, Увод в използването на библиотеките и Увод в библиографията. Систематично са разгледани въпроси свързани с библиотеките, тяхното историческо развитие, ролята и оформянето на библиотекарската професия. Текстът изследва първите в посока читател – създател на текст в трансмисията на концептуални схващания за библиотечното дело. Авторите, на които се позовава Боров, очертават общата рамка на неговата преподавателска дейност. В настоящето изследване те са подредени по брой на цитирания и споменавания.

Авторите, оказали влияние на Боров и често цитирани от него са Конрад Геснер, Николай Рубакин –основател на библиопсихологията, Готфрид Лайбниц, Готхолд Лесинг, Фридрих А. Еберт, Мартин Шретингер, Карл Дзяцко, Фердинанд Айхлер, Фриц Милкау, Георг Лай, Габриел Ноде, Жул Пейо, Кристиан Хайне, Виктор Гардтхаузен, Фридрих Дистервег и Лев Петрович Добраев. Лекциите си Боров чете в Софийския университет.

Направен е опит да се създаде представа за (научно) четене на Боров. В хода на изследването се очертава обликът на учения като специфичен тип читател. Академичното усвояване на текстове не е просто обикновен «прочит», а синтез, критика и интерпретация. Творчеството, промислено през неговите читателски практики и базирано основно върху четенето на немски автори (неслучайно, имайки предвид неговото образование, получено в Германия), показва именно това единство,

това съединяване на психологическите нагласи на четенето с творческите на писането. Разработките на лекциите на Боров са изследвани през призмата на неговото индивидуалното четене. Така чрез преподавателската дейност на учения става видимо неговото четене, препрочитане, преосмисляне, преподаване и създаване на нови текстове; става видим неговият «Живот с книги».

Главата показва сегмент от творчеството на Тодор Боров, пречупен през призмата на история на книгата и представлява опит за анализ на творчеството му в контекста на непосредствената връзка учен– читател –автор. Главният фокус, през който се осъществява установяването на творческия акт като резултат от определени читателски практики, е реконструкция на «прочитите» на учения.

Лекции по библиотекознание и библиография са четени във филологическия факултет на Софийския университет от 1924 г. След прекъсване (от 1935 г. до 1943 г.) те се възстановяват през 1943 г. Първоначално (до 1935 г.) директорът на Университетска библиотека Стоян Аргиров чете такъв курс като хоноруван преподавател. След това от 1943 – 1947 г. се четат от Тодор Боров, тогава хоноруван доцент, чиято доцентурата прераства през 1947 г. в хонорувана професура. До 1953 г. лекциите са факултативни. От началото на учебната 1952/1953 г. се открива специалност „Архивистика“. През 1953/1954 г. се създава специалност „Библиотекознание“, а през следващата 1954/1955 г. и специалност „Библиография“ към ФИФ. За тази цел през 1953 г. се открива самостоятелна катедра със завеждащ проф.Тодор Боров. Курсът на обучение е четиригодишен. Завършилите висше библиотечно образование могат да работят в научни, големи и средни масови библиотеки.

Четвърта глава представя библиографските трудове на Боров, на базата на неговите академични прочити на текстове посветени на библиографията и на схващанията за науката. Използвани са саморъчно написаните от автора лекции, писма, чернови, планове, учебни програми и най-вече експлицитно и имплицитно споменатите от него автори. Общият им брой е сто и осемдесет, като преобладаващата група са немскоезични, важна констатация по отношение изводите за читателския профил на Боров. Българските автори са шестнадесет, руски и съветски автори шестдесет и осем на брой и деветдесет и трима немскоезични и други. Преобладаващата част от последната група са немскоезични автори. Повечето от тези, пишещи на други езици (френски и английски), вероятно Боров е познавал чрез преводи на немски език.

Мнозинството от авторите пишат по библиографски въпроси и са свързани със строго научните «прочити» на Боров. Друга значителна група са писатели, публицисти и изобщо хора занимаващи се с литературоведски, литературни и философски въпроси. Други източници за научните четения и дирения на учения също са запазени в неговия архив.

Неговите академични виждания се допълват по-плътено с теоретизирането върху понятието за „наука“. Авторите, полемизирали върху проблема с огромни различия в техните позиции и социален статус, включват Адолф фон Харнак, Ернест Ренан, Джон Бернал, Борис Пастернак, Фридрих Енгелс, Имануел Кант, Бертран Ръсел, Олдъс Хъксли, Дмитрий Лихачов, Георг Шнайдер, Анри Бергсон, Йорис Форстиус и Ернст Ричардсон.

Ретроспекцията на българските библиографски трудове включва имената на Александър Теодоров-Балан, Никола Михов, Иван Богданов, Ст. Кутинчев и Никола Начов Иван. Други ранни опити в областта на библиографията са тези на Иван Шопов, Константин Иречек, Васил Априлов и Никола Начов. Отражено е библиографското изследването на периодичния печат и неговото значение за историята. Настоящата глава е посветена на библиографските текстове на Годор Боров, публикувани и непубликувани, в това число и негови лекции. Реконструкцията следва основно линията на собствено цитираните от учения автори, които са база на неговите научни четения.

Пета глава обхваща литературните, философските и други научни «четения» на Боров. Реконструкцията на този тип прочити представлява особен интерес, тъй като тук най-ясно проличават индивидуалните вкусове и предпочитания. Тази част от изследването „уплътнява“ читателския профил на Боров, доколкото това е възможно, имайки предвид наложената марксистко-ленинската доктрина. Основните източници, използвани в дисертационното изложение са от два типа : текстове на Боров и неговата кореспонденция. Българските автори, попадащи в този регистър са Христо Ботев, Елин Пелин, Иван Вазов, Стилиян Чилингиров, Гьончо Белев, Христо Ясенов, Пенчо Славейков, Петко Тодоров, Алеко Константинов, Пейо Яворов, Елисавета Багряна, Николай Лилюев, Николай Генчев и др. Прави впечатление предпочитанието на Боров към руски писатели и поети, в това число Гогол, Чехов, Достоевски, Гончаров, Анна Ахматова, Марина Цветаева и др. Установени са прочитите на текстове на Ибсен, Кнут Хамсун, Август Стринберг, Селма Лагерльоф, Герхарт Хаупман, Херман Хесе, Томас Ман, Анатоли Франс, Емил Зола, Помен Полан , Пол Верлен. Българските писатели,

поети и критици, които Боров цитира или просто споменава са осемдесет и пет. Руските автори представляват едно внушително число от общия брой – петдесет и шест. Философите, историците на културата, писателите и поетите писали на други езици са седемдесет и двама. Немскоезичните автори са двадесет и един, които Боров, вероятно е чел в оригинал. От друга страна в библиотеката му фигурират издания на Гьоте и Хайнрих Хайне в превод на български език. Следват френски автори, с общ брой двадесет и двама, които Боров е чел в превод на български и руски език и един роман на Анри Барбюс в превод на немски. Ги дьо Мопасан, Алфред дьо Мюсе, Франсоа Мориак и Жорж Дюамел, въпреки че фигурират в библиотеката на Боров не са включени в поредицата на цитираните автори, тъй като не са изрично упоменати от него. Англоезичните автори са единадесет на брой, с чиито текстове Боров се е запознал в превод. Норвежките писатели са трима, сръбски четирима, шведски, полски италиански по двама, и по един исландски, испански, аржентински, китайски и унгарски автори.

Последната, *шеста глава*, е свързана с четенията на Боров в периодичния печат. Представлява своеобразно „огледало“ и обобщение на неговите академични и литературни интереси, и е допълнение към читателския му профил. Тази част от дисертацията представлява своеобразна колекция от публикации в периодични издания, които Боров е съхранявал, подреждал и надписвал. По част от тях си е водил записки, от което следва, че те повече или по-малко отговарят на неговите научни, литературни и други интереси. Целта е да се оформи една по-ясна представа за читателските му практики. Събраните и класифицирани от Боров статии са групирани в няколко раздела, повечето свързани с неговите научни четения. По-голямата част от материалите са прилежно надписани в следния ред: издание, година на издаване, брой. Някои части от текстовете са подчертани с червен, черен и други цветове моливи и химикалки, вероятно онова, което е представлявало особен интерес. Публикациите са разделени тематично в девет раздела, които, доколкото това е възможно, обхващат диапазона на Боровите академични, културни и литературни интереси.

Първият раздел е посветен на *НБ* и съдържа тридесет и шест изрезки от статии. Хронологичната рамка на статиите е от 1945 г. до 1948 г. Още от 1921 г., както сам казва, Боров следи статиите за *НБ* в печата и неведнъж участва със собствени за да може да бъде правилно и ефективно изградено библиотечното дело в България. „Тогавя дойде историческият ден Девети септември. И моя милост, назначен от 1 декември

1944 за ръководител на Народната библиотека...“, назначение, „решаващо в моя живот“ (Боров ф. 849 НБКМ).

Втората група е свързана с *книгата* и съдържа над сто заглавия. Тематичният обхват е разностранен, но онова, което ги обединява е именно четенето. Българската книга, пише Боров, както тази в Германия, Франция или Америка остава трайна дия само, когато е значителна по съдържание и по форма.

Третото разделение, направено тук, е свързано с *четенето и библиотеките*, като пространства за четене. Този дял включва осемдесет и девет заглавия, някои от които на немски език, събрани от Боров по темата.

Тематиката на четвъртия раздел е *книгоиздаването и книжарската дейност* и включва седем статии, посветени на проблема.

Представянето на *българската книга в чужбина* представлява петата група статии. Тук попадат четири изрезки, запазени от учения.

Шестият раздел, който оформя академичният профил на читателя се свързва с *книгопечатането и хартията*. Заключение, което би могло да се направи от анализа е, че е обърнато по-специално внимание на българското книгопечатане, тема коментирана от учения.

Седмият тематичен кръг е свързан с *културата* в България. Събраните статии се фокусират върху изкуството, литературата и различни писатели.

В осмия е събрана неизвестна дотогава *кореспонденция на български писатели*, публикувана от Стефан Памуков.

Последният раздел е посветен на библиотеката при *БЗКБанка*.

Боров определя текстовете, циркулиращи в периодичния печат, като исторически извори, защото „вестници и списания навсякъде и винаги, вече от столетия насам, се стремят чрез публикуваните в тях материали, със съдържанието си, да отразят проявите на живота и да влияят в една или друга насока на тоя живот“ (Боров ф. 849 НБКМ). Периодичният печат много повече от книгите отразява националните особености и социалния живот.

Приложение

Библиотеката (онази част от нея, която е съхранена) на Тодор Боров обхваща 1741 издания, съхранявани в катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ и в център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван

Дуйчев”. В описанието на библиотеката се използват съкращенията (СУ БИН) за изданията, които се съхраняват в катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика” и (ЦИД) за тези в център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев”. Библиотеката общо съдържа 839 библиографски и библиотековедски издания и 902 литературни, литературоведски и други издания. Сто четиридесет и осем от тях са с автограф. Разделени са и по езици, за да могат да бъдат проследени, доколкото е възможно, интересите на учения. Сбирката обхваща 852 издания на български език, 325 на немски език, 451 издания на руски език и една значително по-малка част, представляваща 142 издания на други езици. Описът на изданията принадлежащи към библиотеката на учения има за цел да разясни и потвърди неговите научни, литературни, философски и други четения от гледна точка на история на книгата.

Заключение

Настоящата дисертация е посветена на изследването на «прочитите» на учения-читател, в конкретния случай –Тодор Боров. Работата цели да представи особеностите на структурите на четене при него и как тези академични/неакадемични прочити довеждат до писмен текст. Основни източници, позволили, доколкото това, разбира се е възможно, изграждането на реконструкция са личният архив и публикациите на учения, с оглед на тяхното първостепенно значение по отношение на процеса „четене-писане“.

Трудът е опит да очертае основните елементи на портрета на учения като читател въз основа на личната му документална колекция, съхранявана в неговия фонд в Българския исторически архив към Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ и неговите четения видими в книгите от вече споменатата му лична библиотека.

Усилията са насочени в посока анализ и издирване на неговите «четения». В тази светлина изследването достига до някои изводи за сложния «комплекс» на Боровите прочити. Проучването на материалите доведе до интересни заключения. На първо място това е предпочитанието към немскоезични, руски и съветски автори, в чисто научните търсения на последния. Дискурсът на неговите теоретични обобщения от една страна следва линията на немската научна мисъл, а от друга на руската и съветската. Една значителна част от текстовете на Боров са обвързани с марксистко-ленинската идеологическа рамка. Академичните четения (на немски език) на Боров са

свързани основно с текстовете на Георг Шнайдер, Фриц Милкау и Георг Лай. Други (тези на руски език) се свързват с имената на Николай Лисовский, Павел Берков, Иван Масанов, Владимир Межов и Николай Рубакин. Теорията на библиопсихологията, артикулираща психологията на четене, обвързваща го тясно с читателските нагласи повлиява на обобщенията на Боров, имащи отношение към практиките на четене и функционирането на библиотеките. На второ място това са неговите литературните и други прочити. Там картината изглежда малко по-различна. Наблюдава се афинитет към българските класици и руската литература. От немскоезичните автори категорично се отдава предпочитание на Херман Хесе и Томас Ман.

Чрез анализа на колекцията от статии, публикувани в периодичния печат, както и на запазената част от библиотеката му се достигна до заключението, че неговите прочити са свързани основно с „книгата“ – нейната история, разпространение и не на последно място – нейната материалност – оформлението като съществен белег в процеса на пренос на мисълта, от автор по посока на читател.

Друго заключение, до което се достигна в процеса на анализа, е тясно свързано с информираността на Боров, както в чисто научната сфера, така и в областта на литературата. От това следва, че ученият е използвал богат набор от справочници. Както посочва Бернхард Фабиан академичното четене е тясно свързано с така нар. „бързо четене“ или четенето по диагонал.

Поради сложността на темата и огромния материал изследването се придържа към основната, заложена в него цел – да изследва ония механизми на академичното четене, които в крайна сметка го отличават от останалите «типове» четения. На следващ етап работата би могла да се разшири в посока на литературните прочити на Боров, с оглед на тяхната ключова роля не само за формиране на самия читател Боров, но и имайки предвид тяхната валидност по отношение на историческата епоха, създава читателя.

Библиография, използвана в автореферата

Даскалова, Красимира. Грамотност, книжнина, читатели и четене в България на прехода към модерното време. София: ЛИК, 1999.

Деянова, Лиляна, състав. *Духът на „Анали“: Антология*. Превела от френски Албена Янева. София: Критика и хуманизъм, 1997.

Мартен, Анри-Жан. История на книгата и библиологията. Превод от английски Красимира Даскалова. – В: *История на книгата. Книгата в историята*. Гергова, Ани, Красимира Даскалова, състав. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2001.

Тодорова, Мария съст. *Историци за историята*. София, Университетско издателство «Св. Климент Охридски», 1988.

Справка за приносите на дисертационния труд

1. Дисертацията е първи опит в българския академичен контекст за изследване на учения – читател и реконструкция на неговите прочити.
2. Изследването за първи път се опитва да представи пълен портрет на Тодор Боров като читател.
3. Работата хвърля светлина върху взаимовръзката четене – писане в посока читател – автор в контекста на история на читателите и четенето.
4. Трудът предлага пълен опис на (оцелялата до днес) лична библиотека на Тодор Боров, съхранявана по настоящем в две академични институции на Софийския университет – „Библиотекознание, научна информация и културна политика” и в център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев”.

Списък с публикациите, свързани с темата на дисертационния труд

Вълкова, Огняна. Ученият като автор и читател: случаят на Тодор Боров, част I. В: *Годишник на Софийския университет "Св. Климент Охридски"*. Философски факултет. Книга библиотечно-информационни науки, 2015, с. 71-89.

Вълкова, Огняна. Ученият като автор и читател: случаят на Тодор Боров, част II. В: *Годишник на Софийския университет "Св. Климент Охридски"*. Философски факултет. Книга библиотечно-информационни науки, 2016, 30 стр.

Вълкова, Огняна. Тодор Боров като читател. В: *Библиотека 2017 № 2* – под печат